

انعکاس و تأثیر گذاری اندیشه علامه مصباح یزدی در پژوهش‌های حوزوی و دانشگاهی

بهرروز همایی / کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران

Homaei.lib@gmail.com

 orcid.org/0000-0003-1978-0118

 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>

دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۲ - پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۲

چکیده

تأثیر گذاری و جامعیت فکری آیت‌الله مصباح یزدی در زمینه‌های گوناگون علوم عقلی، سیاسی، تفسیر، کلام و مانند آن موجب گردیده است کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌های فراوانی درباره شخصیت، آثار، آراء و اندیشه‌های ایشان تألیف گردد. بدین‌روی، لازم است تأثیر انعکاس آثار ایشان در حوزه‌های گوناگون معرفی شود. این پژوهش با استفاده از روش «علم‌سنجی»، پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی در رساله‌های دانشگاهی و حوزوی را بررسی می‌کند. طی سال‌های ۱۳۷۶ تا پایان ۱۳۹۹ تعداد ۲۸۳ پایان‌نامه در مراکز دانشگاهی و حوزوی در این زمینه دفاع شده که از میان آنها ۱۶۷ عنوان حوزوی و ۱۱۶ عنوان دانشگاهی بوده است. بیشترین پایان‌نامه‌ها نیز در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۱ تألیف گردیده است. در میان مقاطع تحصیلی نیز مقطع کارشناسی ارشد (سطح سه) با ۲۵۲ پایان‌نامه بیشترین تعداد را داشته است. تحلیل موضوعی پایان‌نامه‌های مرتبط نیز بیانگر آن است که این پایان‌نامه‌ها در ۱۶ حوزه موضوعی نگارش یافته که از میان آنها حوزه‌های علوم سیاسی با ۶۱ عنوان و فلسفه با ۵۴ عنوان بیشترین تعداد را داشته است. ۲۰۸ استاد راهنما و ۲۰۳ استاد مشاور و وظیفه راهنمایی و راهبری این پایان‌نامه‌ها را برعهده داشته‌اند که از میان آنها حسن معلمی با ۱۲ عنوان راهنمایی و اکبر میرسپاه با ۹ عنوان مشاوره بیشترین آمار را به خود اختصاص داده‌اند. از میان ۶۷ دانشگاه و مرکز آموزشی و پژوهشی، «مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی» و «مجمع آموزش عالی امام خمینی» بیشترین تعداد پایان‌نامه مرتبط را داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: علامه محمدتقی مصباح یزدی، پایان‌نامه، سنجش علم، تولیدات علمی، مراکز پژوهشی.

پژوهش وجه مهمی از فعالیت‌های انسان است و دانش بشری به کمک پژوهش رشد می‌کند، گسترش می‌یابد و سرانجام به گسترش مرزهای معرفت و دانش پژوهی می‌انجامد. پیشرفت‌های هر جامعه‌ای در نتیجه پژوهش به‌دست می‌آید. افزون بر این، پژوهش یاری‌رسان انسان در پیدا کردن راه‌حل مسئله و حل تضادهاست (کومار، ۱۳۸۱، ص ۵).

پژوهش تلاش برای رسیدن به راه‌حل‌های قابل اعتماد در زمینه مسئله از طریق گردآوری، تحلیل و تفسیر برنامه‌ریزی شده و نظام‌مند داده است (پاول، ۱۳۸۵، ص ۵۵). پژوهش^۱ دانش تولید می‌کند و کاربرد دانش در عمل به توسعه می‌انجامد. این ترتیبات بنیاد کاربردی یافته‌های پژوهشی را دربر می‌گیرد؛ بدین صورت که دانایی سبب بهبود عمل می‌شود. بنابراین پیوند میان پژوهش، دانش، عمل و توسعه پیوندی اندام‌وار (ارگانیک) و ذاتی است که ضرورت به‌کارگیری یافته‌های پژوهشی را مشخص می‌کند (متین، ۱۳۷۹).

انجام پژوهش‌های کاربردی توسط دستگاه‌های اجرایی با هدف به‌کارگرفتن و بهره‌برداری از یافته‌های آن در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی‌ها صورت می‌گیرد (حسن‌زاده، ۱۳۸۳).

از سوی دیگر امروزه بخش زیادی از پژوهش‌های نظام‌مند جامعه‌ها، در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی انجام می‌شود. دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی تولیدکننده فکر و ایده‌های نوین در جامعه هستند. بیشتر ایده‌های نوین به‌دست‌آمده از پژوهش‌های پیاپی و نظام‌مندی است که در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی با سه هدف عمده «توسعه و گسترش دانش کنونی»، «از میان بردن ابهام یافته‌های پیشین و تکمیل و بهبود سطح دانش و در نهایت»، «به‌کارگیری نتیجه دانش خلق‌شده در خدمت جامعه» اتفاق می‌افتد (پوررجب قاضی محله، ۱۳۸۸، ص ۳۵).

حجم بسیاری از پژوهش‌های دانشگاهی و حوزوی در قالب پایان‌نامه ارائه می‌گردد و بسیاری از مقاله‌های علمی برگرفته از همین پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها هستند. بنابراین پایان‌نامه‌ها نقش مهمی در تولید دانش جدید ایفا می‌کنند. به بیان دیگر پایان‌نامه نه‌تنها تمرین پژوهش برای دانشجویان است، بلکه خود یکی از روش‌های تولید دانش جدید به‌شمار می‌آید (منصوریان، ۱۳۸۹، ص ۳۵).

افزون بر آن پایان‌نامه‌ها در بیشتر موارد، نخستین تجربه جدی پژوهشی دانشجویان و دانش‌پژوهان تحصیلات تکمیلی و نشان‌دهنده کیفیت و وضعیت آموزش و پژوهش در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی نیز هستند. این فعالیت‌ها می‌توانند راهنمای پژوهشگران برای تکمیل یا آغاز پژوهش‌های آینده باشند (علیدوستی و صابری، ۱۳۸۶).

بنابراین پایان‌نامه یا رساله غیر از کارهای فصلی و موسمی است که توسط دانشجویان برای استادان فراهم می‌شود. در دیگر کشورها نیز پایان‌نامه‌ها از اهمیت فراوانی برخوردارند. بسیاری از پژوهش‌های پیمایشی، توصیفی و یا تجربی توسط دانشجویان انجام می‌گیرد و کار آنها سرآغاز یک سلسله پژوهش مفصل‌تر و اساسی‌تر می‌شود (بست، ۱۳۷۶، ص ۴۰).

پایان‌نامه‌ها از دو جهت در رشته‌های گوناگون دانشگاهی و پژوهشی مدنظر قرار می‌گیرند: یکی به‌عنوان مدرک مفید پژوهشی (به اعتبار متن پژوهش)؛ و دیگری به‌عنوان نوعی کتابشناسی تخصصی (به اعتبار کتابنامه پایانی) (حری، ۱۳۷۲، ص ۵۵). از دیدگاه نخست، محتوای پایان‌نامه‌ها به‌عنوان مدرک مفید پژوهشی به شناسایی مسئله و کوشش برای راه‌حل توجه دارد.

در جامعه کنونی ایران، آیت‌الله مصباح یزدی یکی از معروف‌ترین عالمان و نظریه‌پردازان اسلامی است و جامعیت دانش ایشان و توانایی نقل عقلی و نقد علمی، ایشان را در گروه نخبگان کم‌نظیر جهان اسلام و شاید در جرگه فیلسوفان بی‌نظیر جهان کنونی تشیع قرار می‌دهد. ایشان میراث گرانسنگ فلسفی استادان خود را با محک‌های جدید علمی هم‌آوا کرده و ادبیاتی نو و همه‌جانبه در حوزه‌های گوناگون علوم وارد جامعه علمی نموده است. انتشار بیش از دویست عنوان کتاب و مقاله در موضوعات فلسفه، تفسیر، عرفان، کلام، سیاست، علوم انسانی، اخلاق و مانند آن گویای احاطه کامل ایشان بر علوم اسلامی و فلسفی زمان خود و تأثیر‌گذاری ایشان در حوزه‌های متنوع علوم اسلامی است.

همین تأثیر‌گذاری و جامعیت فکری ایشان در زمینه‌های علوم عقلی، سیاسی، تفسیر، کلام و مانند آن موجب گردیده است کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌های فراوانی پیرامون شخصیت، آثار، آراء و اندیشه‌های ایشان تألیف شود. پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها از منابع مهم اطلاعاتی و پژوهشی به‌شمار می‌روند که با تلاش و کوشش دانشجویان و طلاب در پایان تحصیلات با ضوابط علمی و استاندارد زیر نظر استادان راهنما و مشاور پدید می‌آیند و چون این منابع مانند کتاب در شمارگان زیاد منتشر نمی‌شوند، کمیاب و منحصر به فردند. بدین‌روی کمتر در دسترس محققان و پژوهشگران قرار می‌گیرند. از این‌رو نیاز به معرفی و آشنایی آنها در حوزه‌های گوناگون محسوس است. این مقاله درصدد است تا با تحلیل پایان‌نامه‌های تألیف‌شده و مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی، برخی از رویکردهای دانشگاهی و حوزوی در این زمینه را بررسی و تحلیل نماید.

بیان مسئله

با بررسی تولیدات علمی یک حوزه موضوعی، نقاط ضعف و قوت آن حوزه تجزیه و تحلیل می‌گردد و اولویت‌های پژوهشی کشور در آن حوزه شناسایی و برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های آینده براساس آن انجام می‌شود. رسیدن به اهداف سند چشم‌انداز مستلزم شناخت وضعیت علمی موجود و ارزیابی تولیدات علمی، مؤسسات تحقیقاتی، مراکز آموزش عالی و فناوری و دستاوردهای دانشمندان و محققان است. در این زمینه، استفاده از مطالعات علم‌سنجی یکی از کارآمدترین شیوه‌هایی است که می‌توان با آن وضعیت کلی علم و پژوهش کشور را نشان داد و براساس آن، برای آینده‌ای بهتر و رسیدن به توسعه‌ای پایدار تلاش کرد.

از سوی دیگر علامه مصباح یزدی یکی از دانشمندان و متفکران بزرگ جامعه اسلامی به شمار می‌رود که آثار ایشان سرشار از مباحث اسلامی و عقلی و دفاع از آموزه‌های دینی در برابر شبهات است. پژوهش‌های گوناگونی در بررسی و نقد و تأیید آراء و افکار ایشان صورت گرفته است که نیاز به بررسی و تحقیق درباره آنها وجود دارد. در همین زمینه، پژوهش پیش‌رو به بررسی و تحلیل تولیدات علمی مرتبط با آثار و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی می‌پردازد.

سؤالات و پیشینه پژوهش

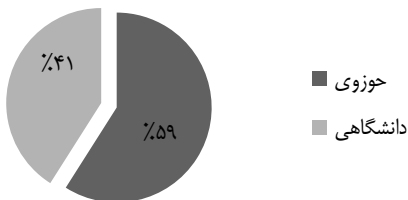
از جمله مسائلی که تحقیق حاضر درصدد پاسخ‌گویی به آنها برآمده عبارت است از:

۱. تعداد کل پایان‌نامه‌های تألیفی مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی در مراکز دانشگاهی و حوزوی؛
 ۲. سال دفاع و جنسیت پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی؛
 ۳. مقاطع تحصیلی و توزیع جغرافیایی پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی؛
 ۴. حوزه‌های موضوعی کلی و فرعی پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی؛
 ۵. شناسایی استادان راهنما و مشاور پرتولید پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی؛
 ۶. مراکز حوزوی و دانشگاهی پرتولید مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی؛
- در خصوص پیشینه پژوهش، با بررسی صورت‌گرفته می‌توان گفت: پژوهشی در این زمینه یافت نشد. این پژوهش با استفاده از روش «علم‌سنجی»، پایان‌نامه‌های تألیفی مرتبط با علامه مصباح یزدی را بررسی کرده است. با جست‌وجوی میدانی و مراجعات حضوری و الکترونیکی به مراکز حوزوی و دانشگاهی و همچنین کتابخانه‌ها و تحصیلات تکمیلی، اطلاعات تفصیلی پایان‌نامه‌های مرتبط گردآوری شد. (قابل ذکر است که پایان‌نامه‌هایی در این پژوهش گردآوری شده که در عنوان یا چکیده و کلیدواژه آن از «آیت‌الله مصباح یزدی» نام برده است.)

یافته‌ها

در این مطالعه، پایان‌نامه‌های مرتبط با علامه مصباح یزدی در بیش از ۲۵۰ مرکز حوزوی و دانشگاهی بررسی گردید و مشخص شد طی سال‌های گوناگون، تعداد ۲۸۳ پایان‌نامه توسط دانش‌پژوهان و دانشجویان و طلاب حوزوی تدوین شده و تاریخ استخراج داده‌ها تا پایان ۱۳۹۹ است. از میان ۲۸۳ پایان‌نامه تألیفی، ۱۶۷ عنوان حوزوی (۵۹٪) و ۱۱۶ عنوان دانشگاهی (۴۱٪) هستند.

نمودار ۱: پایان‌نامه‌ها به تفکیک نوع مراکز آموزشی

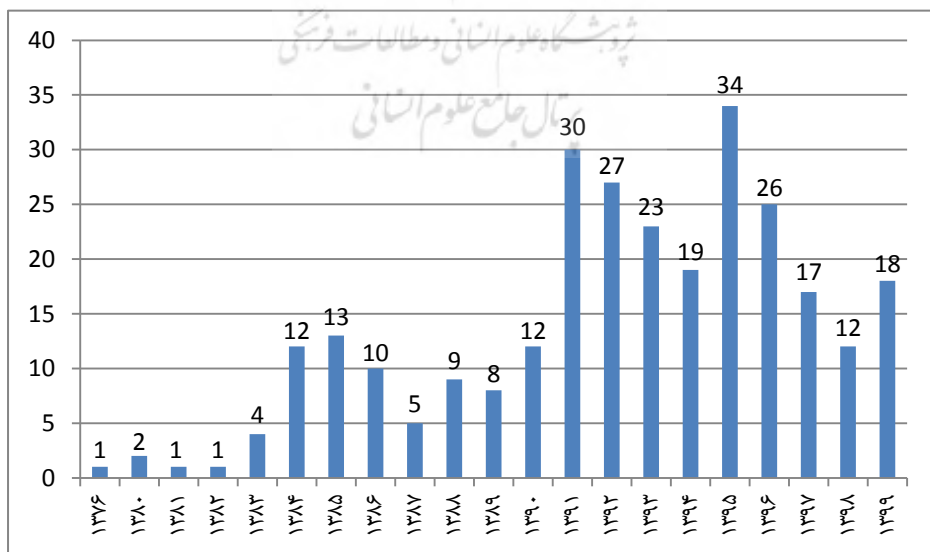
براساس جدول (۱)، از میان ۱۱۶ عنوان پایان‌نامه دانشگاهی، ۸۵ عنوان مربوط به دانشگاه‌های دولتی، ۲۸ عنوان دانشگاه‌های آزاد اسلامی و ۳ عنوان مربوط به دانشگاه پیام نور هستند.

جدول ۱: پایان‌نامه‌ها براساس نوع دانشگاه

ردیف	نوع دانشگاه	تعداد
۱	دانشگاه دولتی	۸۵
۲	دانشگاه آزاد اسلامی	۲۸
۳	دانشگاه پیام نور	۳
مجموع		۱۱۶

در ارتباط با سال دفاع از پایان‌نامه‌ها نیز از سال ۱۳۷۶ که اولین پایان‌نامه در این زمینه تدوین شده تا کنون (پایان سال ۱۳۹۹)، در تألیف پایان‌نامه‌ها سیر صعودی وجود داشته و طی ۲۴ سال، بیشترین فراوانی پایان‌نامه‌های تألیفی با ۳۶ عنوان مربوط به سال ۱۳۹۵ و ۳۰ عنوان مربوط به سال ۱۳۹۱ و ۲۷ عنوان مربوط به سال ۱۳۹۲ است.

نمودار ۲: پایان‌نامه‌ها به تفکیک سال دفاع

در ارتباط با وضعیت جنسیت پژوهشگران پایان‌نامه‌ها، از مجموع ۲۸۳ پایان‌نامه تألیفی، ۲۰۳ پایان‌نامه (۷۱٪) توسط پژوهشگران مرد و ۷۶ پایان‌نامه (۲۹٪) توسط پژوهشگران زن تألیف گردیده است.

جدول ۲: پایان‌نامه‌ها به تفکیک مقطع تحصیلی

ردیف	مقطع تحصیلی	تعداد
۱	کارشناسی	۱۸
۲	کارشناسی ارشد	۲۵۲
۳	دکتری	۱۳
	جمع	۲۸۳

در جدول (۲) مقاطع تحصیلی پایان‌نامه‌های تألیفی بیان شده که براساس آن مقطع کارشناسی ارشد یا سطح ۳ حوزوی با ۲۵۲ عنوان پایان‌نامه، بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده است. مقطع کارشناسی نیز با ۱۸ عنوان پایان‌نامه در رتبه بعدی قرار دارد.

جدول ۳: پایان‌نامه‌ها براساس استان تحت بررسی

ردیف	استان	تعداد
۱	قم	۱۱۷
۲	تهران	۵۱
۳	اصفهان	۹
۴	خراسان رضوی	۸

در جدول (۳) میزان فراوانی انجام پایان‌نامه‌ها در استان‌های گوناگون بیان شده است. همان‌گونه که در جدول مذکور مشاهده می‌شود، بیشترین تعداد پایان‌نامه‌ها در استان قم و در مرحله بعد - به ترتیب - در استان‌های تهران، اصفهان و خراسان رضوی بوده است. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد در مجموع، در ۲۲ استان در این زمینه پایان‌نامه تألیف شده است.

تحلیل موضوعی پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی نشان داد که این پایان‌نامه‌ها در حوزه‌های گوناگون علوم انسانی و اسلامی تألیف گردیده که به تفکیک براساس بیشترین تعداد در جدول ۴ نمایش داده شده است:

جدول ۴: پایان‌نامه‌ها به تفکیک موضوعات

ردیف	حوزه موضوعی	تعداد
۱	علوم سیاسی	۶۱
۲	فلسفه	۵۴
۳	فلسفه اخلاق	۵۱
۴	کلام	۳۳
۵	فلسفه دین	۱۵

انعکاس و تأثیر‌گذاری اندیشه علامه مصباح یزدی در پژوهش‌های حوزوی و دانشگاهی ◇ ۹۷

۶	فلسفه اجتماعی	۱۴
۷	فلسفه سیاسی	۱۲
۸	ولایت فقیه	۱۲
۹	معرفت‌شناسی	۱۱
۱۰	علوم قرآنی	۸
۱۱	فلسفه حقوق	۵
۱۲	فلسفه علم	۵
۱۳	علوم تربیتی	۴
۱۴	حقوق بشر	۳
۱۵	شیعه‌شناسی	۱
۱۶	فلسفه تاریخ	۱

با توجه به جدول ۴، تعداد ۲۸۳ پایان‌نامه تألیفی در شانزده حوزه موضوعی نگاشته شده که در میان آنها علوم سیاسی با ۶۱ عنوان (۲۲٪)، فلسفه با ۵۳ عنوان (۱۹٪)، و فلسفه اخلاق در ۵۱ عنوان (۱۸٪) بیشترین تعداد پایان‌نامه‌های تألیفی را به خود اختصاص داده و موضوعات کلام، فلسفه اجتماعی و فلسفه دین در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

۲۸۳ پایان‌نامه تألیفی مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی توسط ۲۰۸ استاد راهنمایی شده که در میان استادان راهنما، حسن معلمی با ۱۲ عنوان و اکبر میرسپاه با ۹ عنوان و عسکری امیری سلیمانی و محمد رضاپور با ۶ عنوان بیشترین راهنمایی پایان‌نامه را بر عهده داشته‌اند. نام استادانی که راهنمایی بیش از دو پایان‌نامه را داشته‌اند در جدول (۵) ذکر شده است.

جدول ۵: استادان راهنما براساس بیشترین تعداد پایان‌نامه

ردیف	استاد راهنما	تعداد
۱	حسن معلمی	۹
۲	اکبر میرسپاه	۸
۳	عسکری سلیمانی امیری	۴
۴	محمد رضاپور	۴
۵	علی شیروانی	۴
۶	سیدابراهیم حسینی	۳
۷	عبدالحسین خسروپناه	۳
۸	علی مصباح	۳

این تعداد پایان نامه همچنین توسط ۲۰۳ استاد مشاوره شده که در میان استادان مشاور، محمد رضاپور با ۵ عنوان و سید محمود نبویان، صادق حقیقت، عبدالحسین خسروپناه، یارعلی کرد فیروزجایی و مجتبی مصباح با ۳ عنوان پایان نامه، بیشترین میزان مشاوره را داشته‌اند. نام استادانی که بیش از دو پایان نامه داشته‌اند در جدول (۶) ذکر شده است.

جدول ۶: استادان مشاور براساس بیشترین تعداد پایان نامه

ردیف	استاد مشاور	تعداد
۱	محمد رضاپور	۵
۲	سید محمود نبویان	۳
۳	صادق حقیقت	۳
۴	عبدالحسین خسروپناه	۳
۵	مجتبی مصباح	۳
۶	یارعلی کرد فیروزجایی	۳
۷	علی مصباح	۳
۸	احمد غفاری	۲
۹	احمد محقر	۲
۱۰	حمیدرضا رضائیا	۲
۱۱	عباس احمدی سعدی	۲
۱۲	عسگر دیرباز	۲
۱۳	غلامرضا خواجه سروی	۲
۱۴	کلب صادق اسدی	۲
۱۵	محمد عابدی اردکانی	۲
۱۶	محمد علی داعی نژاد	۲
۱۷	محمد مهدی نادری	۲
۱۸	محمود دیانی	۲
۱۹	مرتضی حسینی شاهرودی	۲
۲۰	موسی ملایری	۲

در مجموع نیز در میان استادان راهنما و مشاور، حسن معلمی با ۱۳ عنوان راهنمایی و مشاوره، و اکبر میرسپاه با ۱۰ عنوان راهنمایی و مشاوره و محمد رضاپور با ۹ عنوان راهنمایی و مشاوره بیشترین فعالیت را در این زمینه داشته‌اند.

جدول ۷: استادان راهنما و مشاور براساس بیشترین تعداد پایان‌نامه

ردیف	اساتید	مجموع	راهنمایی	مشاوره
۱	حسن معلمی	۱۳	۱۱	۲
۲	اکبر میرسپاه	۱۰	۹	۱
۳	محمد رضاپور	۹	۴	۵
۴	عبدالحسین خسروپناه	۶	۳	۳
۵	عسکری سلیمانی امیری	۶	۴	۲
۶	یارعلی کرد فیروزجایی	۶	۳	۳
۷	علی مصباح	۶	۳	۳
۸	سید محمود نویان	۵	۲	۳
۹	علی شیروانی	۵	۴	۱
۱۰	ابراهیم حسینی	۴	۳	۱
۱۱	عسگر دیرباز	۴	۲	۲
۱۲	مجتبی مصباح	۴	۱	۳
۱۳	محمدعلی داعی نژاد	۴	۲	۲
۱۴	عباس احمدی سعدی	۴	۲	۲
۱۵	احمد محقر	۳	۱	۲
۱۶	حمیدرضا رضانیا	۳	۱	۲
۱۷	هادی حسین‌خانی	۳	۱	۲
۱۸	صادق حقیقت	۳	۰	۳

پایان‌نامه‌های تألیفی مرتبط با علامه مصباح یزدی در ۶۷ دانشگاه و مرکز آموزشی و پژوهشی تدوین شده که از این تعداد ۴۷ مرکز دانشگاهی و ۲۰ مرکز حوزوی هستند که از میان مراکز دانشگاهی، ۲۹ دانشگاه دولتی، ۱۶ دانشگاه آزاد، و ۲ دانشگاه پیام نور در این زمینه پایان‌نامه داشته‌اند. در میان مراکز آموزشی نیز «مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع)» با ۳۲ عنوان و «مجمع آموزش عالی امام خمینی (ع)» با ۲۶ عنوان و «مجمع آموزش عالی فقه» با ۲۴ عنوان، بیشترین تعداد پایان‌نامه را در این زمینه داشته‌اند. «دانشگاه باقرالعلوم (ع)»، «حوزه علمیه قم» و «دانشگاه قم» و «دانشگاه معارف اسلامی» نیز رتبه‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند. در میان دانشگاه‌های آزاد نیز «دانشگاه آزاد اسلامی» (واحد علوم و تحقیقات) و «دانشگاه آزاد اسلامی» (واحد فسا) با ۴ عنوان پایان‌نامه بیشترین تعداد را داشته‌اند.

جدول ۸: پایان نامه‌ها به تفکیک مراکز آموزشی

ردیف	مرکز آموزشی	تعداد
۱	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>ع</small>	۳۲
۲	مجتمع آموزش عالی امام خمینی <small>ع</small>	۲۶
۳	مجتمع آموزش عالی فقه	۲۴
۴	دانشگاه باقرالعلوم <small>ع</small>	۲۱
۵	حوزه علمی قم	۱۹
۶	دانشگاه قم	۱۰
۷	دانشگاه معارف اسلامی	۱۰
۸	دانشگاه قرآن و حدیث	۹
۹	دانشگاه علامه طباطبائی	۹
۱۰	دانشگاه شهید بهشتی	۷
۱۱	دانشگاه تهران	۷
۱۲	دانشگاه فردوسی	۷
۱۳	حوزه علمی خواهران	۶
۱۴	دانشگاه مفید	۶
۱۵	دانشگاه خوارزمی	۵
۱۶	دانشگاه اصفهان	۵
۱۷	دانشگاه مازندران	۵
۱۸	دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم و تحقیقات)	۴
۱۹	دانشگاه آزاد اسلامی (واحد فسا)	۴
۲۰	دانشگاه تربیت مدرس	۴
۲۱	دانشگاه امام صادق <small>ع</small>	۳
۲۲	جامعه الزهراء	۳
۲۳	دانشگاه شهید مدنی تبریز	۳
۲۴	دانشگاه ملایر	۳
۲۵	دانشگاه یزد	۳
۲۶	جامعه المصطفی العالمیه (اصفهان)	۲
۲۷	دانشگاه آزاد اسلامی (آشتیان)	۲
۲۸	دانشگاه آزاد اسلامی (تبریز)	۲
۲۹	دانشگاه آزاد اسلامی (زنجان)	۲
۳۰	دانشگاه آزاد اسلامی (کرج)	۲
۳۱	دانشگاه آزاد اسلامی (تهران مرکز)	۲
۳۲	دانشگاه آزاد اسلامی (نجف‌آباد)	۲
۳۳	دانشگاه آزاد اسلامی (یاسوج)	۲

نتیجه‌گیری

طی سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۹ تعداد ۲۸۳ پایان‌نامه توسط دانشجویان و طلاب حوزوی در زمینه بررسی شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی تألیف و دفاع شده که از این تعداد، ۱۶۷ عنوان حوزوی (۵۹٪) و ۱۱۶ عنوان دانشگاهی (۴۱٪) بوده، و از میان پایان‌نامه‌های دانشگاهی نیز ۸۵ عنوان مربوط به دانشگاه‌های دولتی، ۲۸ عنوان دانشگاه‌های آزاد اسلامی و ۳ عنوان مربوط به «دانشگاه پیام نور» است.

یافته‌ها نشان داد تألیف پایان‌نامه‌ها در دهه اخیر، در این زمینه روند رو به رشدی داشته است. با وجود این روند صعودی، انتظار می‌رود با توجه به گستردگی و تنوع موضوعی آراء، آثار و مباحث مطرح‌شده توسط علامه مصباح یزدی، تعداد بیشتری پایان‌نامه در این زمینه تألیف گردد. در ارتباط با دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی غیرحوزوی که از نظر فراوانی گسترده‌تر از مراکز حوزوی هستند، تعداد ۱۱۶ عنوان پایان‌نامه آمار مناسبی نیست و از ناشناخته بودن و همچنین بی‌توجهی در این زمینه حکایت دارد. بیشتر پایان‌نامه‌های تألیفی مرتبط نیز در مقطع کارشناسی ارشد و سطح ۳ بوده و لازم است استادان و متولیان نشر و اشاعه افکار و آثار *آیت‌الله مصباح یزدی* اهتمام و تمرکز بیشتری برای راهنمایی و انتخاب و تدوین موضوعات برای پایان‌نامه‌های مقطع دکتری و سطح ۴ مرتبط با این زمینه داشته باشند. یافته‌ها نشان می‌دهد بیشترین پایان‌نامه‌های تألیفی مربوط به استان قم است که با توجه به تمرکز مراکز حوزوی در قم و همچنین قرابت موضوعی آنها، قابل پیش‌بینی بود. در این زمینه، بجاست اهتمام بیشتری برای معرفی آثار و افکار علامه در سایر استان‌ها صورت گیرد.

تحلیل موضوعی پایان‌نامه‌های تألیفی، زمینه آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی نشان می‌دهد پایان‌نامه‌ها در شانزده حوزه موضوعی تألیف شده‌اند و موضوعات علوم سیاسی، فلسفه و فلسفه اخلاق بیشترین تعداد پایان‌نامه را به خود اختصاص داده‌اند. *آیت‌الله مصباح یزدی* درباره علوم اسلامی، از جمله تفسیر قرآن، فلسفه اسلامی، عقاید و کلام، اخلاق و اندیشه سیاسی اسلام، آثار و نظرات متعددی دارد که نشان‌دهنده مغفول بودن برخی از آنها در محافل دانشگاهی و حوزوی است و نیاز به توجه بیشتری در این زمینه و معرفی و شناساندن تألیفات افکار و نظرات خاص ایشان در جنبه‌های گوناگون علوم اسلامی به مجامع دانشگاهی و حوزوی احساس می‌شود.

۲۰۸ استاد راهنما و ۲۰۳ استاد مشاور وظیفه راهنمایی و راهبری پایان‌نامه‌های تألیفی را برعهده داشته‌اند که نیاز به معرفی و شناساندن بیشتر آراء و افکار *آیت‌الله مصباح یزدی* به استادان حوزه و دانشگاه وجود دارد. گستردگی مراکز دانشگاهی و حوزوی در زمینه تألیف پایان‌نامه‌های تألیفی نیز در وضعیت مناسبی قرار دارد. در مجموع، یافته‌های این تحقیق می‌تواند برای متولیان امر پژوهش و گروه‌های آموزشی حوزوی و دانشگاهی جالب توجه باشد. یافته‌ها از رویکردی رو به رشد خبر می‌دهد. با وجود این، توجه به برخی نتایج، از جمله پایین بودن میزان پایان‌نامه‌های دکتری و سطح چهارم، تنوع موضوعی و تعامل ضعیف مراکز دانشگاهی حوزوی و دانشگاهی و همچنین استادان حوزوی و دانشگاهی می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های آینده و رویکردی آگاهانه در جهت بهبود و ارتقای نتایج مؤثر افتد.

منابع

- بست، جان، ۱۳۷۶، *روش‌های تحقیق در علوم تربیتی*، ترجمه حسن پاشا شریفی و نرگس طالقانی، تهران، رشد.
- پاول، رونالد، ۱۳۸۵، *روش‌های اساسی پژوهش برای کتابداران*، ترجمه نجلا حریری، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- پوررجب قاضی محله، انیس، ۱۳۸۸، *ساخت مشکلات تدوین پایان‌نامه در دوره‌های کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
- حری، عباس، ۱۳۷۲، *مروری بر اطلاعات و اطلاع‌سانی*، تهران، دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
- حسن‌زاده، رمضان، ۱۳۸۳، «بررسی موانع و عوامل کارست یافته‌های پژوهشی در دستگاه‌های اجرایی»، *تعلیم و تربیت*، ش ۸۰ (۴)، ص ۳۹-۷۰.
- علیدوستی، سیروس و مریم صابری، ۱۳۸۶، «پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی نسل جدید مدارک علمی»، *کتاب*، ش ۷۰ (۲)، ص ۹۸-۸۵.
- کومار، کریشان، ۱۳۸۱، *روش‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ترجمه فاطمه رهادوست و فریبرز خسروی، تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- متین، نعمت‌الله، ۱۳۷۹، «بررسی میزان استفاده از یافته‌های پژوهش در آموزش و پرورش»، *تعلیم و تربیت*، ش ۸۸ (۴)، ص ۱۴۹-۱۷۹.
- منصوریان، یزدان، ۱۳۸۹، *مبانی نگارش علمی*، تهران، کتابدار.